

י ר מ י ה ו .

ב .

ב . צ ע ה . ע' באורו לישעי' סי' א'.

כ . ב . ב נ ת ר . הוא הספון, שם (ובלעז אלום) בפירוש הגאונים ובפרוש קצתם נטרון (שלנטרין), ובפירוש קצתם ספל (ובלעז קריטא) והוא העפר שרוחצין בו הראש. ב ר י ת . בערבי אושנאן, והוא עשב שמכבסים בו.

כ . ב . כ ח ד ש ה י מ צ א ו נ ה . פירוש הפסוק: פרא שהוא רגיל במדבר באות נפשה שאפה רוח, ר"ל שהוא הולך ברצונו אל מקום שיחפץ ואין מי ששיבנו מדעתו, ר"ל שהוא עושה ברצונו ומקיים מחשבותיו בהליכה אל אשר ירצה ולא ימנענו מונע, ואח"כ אמר על דרך העצה: אני יועץ לכל מבקשה ורודפיה, שלא ייגעו עצמם בבקשתה, והוא עת בא קצה ותם ימיה. וזה משל הביאו על האומה המתמדת על נאצותיה, ההולכת בשרירות לבה, העושה ברצונה מן העברות, הוא אומר לאויביה ומבקשיה: אל תיגעו את עצמכם להשתדל בבקשתה, כי יבוא עת שתשיגה ותמסר בידכם בלי טרה.

כ . ב . א ר ק מ א פ ל י ה . כלומר שאין יודעים ללכת בה. וכן אומרים הערב: מדבר עור, שאין יודעים ללכת בו.

כ . ב . ק ש ק י ה . ענינה, וכמוהו והקשורים ובתי הנפש (ישעי' נ' ב').

ג . י . נ ח ל ת צ ב י צ ב א ו ת ג ו י מ . האלף במלת צבאות מומרת ביוד (ועיקרה צביות), וכן בצבאות (שהיש ד' ח').

ד . א . א מ ת ש ו ב י ש ר א ל נ א מ ה ' א ל י ת ש ו ב . המלה תשוב שבאחרונה פירושה תשב במנוחה ושלוה.

כ . ב . נ י ר ו ל כ מ נ י ר . הוא מעשה החורש בארץ להפך אדמה ולנקותה מקוציה ומה שבה מדברים שמפסידים הזרע, כמיש: ואף תורעו אל קוצים. ואינו רחוק בעיני שיקראו העברים לעץ אשר בו מחרשת הברזל, אשר יעבר בה החורש את האדמה מנור על משקל משוש, ושאמר: כמנור אורנים (שיא י"ז) לעץ שכופל בו האורן היריעה לדמותה בעץ המחרשת. ויהיה על זה הדרך כמנור אורנים מן נירו לכם ניר ומענינם. ואין רחוק עוד אצלי להיות למען היות ניר לדוד עבדי (מיא י"א ל"ו) נשאל מן הענין הזה למלך בעבור שהוא מושל ומצוה, ויהיה הנכון על הסברא הזאת מה שסבר ר' יהודה (חיו"נ) בהם. והראיה מדברי ר"ל (שבת פ"א): אמר רב הונא אסור להפנות בשדה נורה בשבת, ואמרם עוד (חומ' בי"מ ט' ז'): נר שנה וזרעה שנה, ופירש רבנו האי ז"ל: בשדה נורה - חרושה ואינה זרועה, והביא עד מתרגום ולחרש חרישו (שיא ח' י"ב) למיגר ניריה. ויתכן שרמו כאמרו למען היות ניר לדוד עבדי אל העץ אשר על צואר השור בעת החרישה, ויהיה החפץ בזה מלכות וממשלה ותרגום עול ברזל (דברים כ"ח מ"ח) ניר הברזל, ותרגום ומסרות ומוטות (ירמ' כ"ז ב') חנקין ונרין. והערב קוראין לעץ שעל צואר השור ניר.

כ . ב . י . ר ו ח צ ח ש פ י י מ . אפשר שפירושו הרוח הזכה הנקיה. ואפשר שיהיה פרושו

רוח יבשות השפיים, כלומר הרוח הנושבת בנבעות הגבוהות היבשות, אשר לא תורע ולא תצמית. דמה מעשירם במיעוט תועלתם והצלחתם ברוח אשר היא נושבת במקומות האלה, אשר אין תועלת בנשיבתם עליהם לא לזרות ולא להבר, מפני שאין במקומות האלה לא זרע ולא תבואה.

י"ב. רוח מלא. נבואה גדולה.

ט"ז. ומשמיע און. היניעה והעמל והצער.

ט"ז. נוצרים. הם עם מיוחדים לנבוכדנצר.

י"ט. מעי מעי או חילה. כשיחזק אש היגון במעי ואקוה למצוא מלכי עור על דחותי, אמצא לבי על הענין הזה. (באור הדברים: כשהאש מתנברת בקרבי עד שקשה לי לנשוא, או אפנה ללכי לבקש כח לסבול (אוהילה), אבל לבי נשאר באותו המצב כמו שהיה. - מדברי הרב'ז באכר בספרו מפירושי ר' יונה בנרמנית ע' 100).

כ"ט. ובכפים עלו. תרגום סלע כיפא.

ה' ב'. לבן לשקר ישבעו. הלמד בלכ'י הוא במקום הבית אשר בו, ובכ'י. כ"ו. ישור כשך יקושים. כלומר גם בלילה בשעה שהצידים נחים ושוקטים גם אז הם יארכו ללכוד אנשים.

כ"ז. ככלוב מלא עוף. בערבי קפץ. ואמר בו התרגום כבית פיטמא דמלי עופא. ופי' רב האי ז"ל כמה שאמר המשנה (כלים ס"ג ה') והכלוב בל' ערבי קפץ והביא ראיה מן הכלוב מלא עוף (והוא בלי עשוי להעמיד בו העופות).

י' ל"א. והכנים ירדו על ידיהם. יש בו הסתר. ר"ל ירדו שחר על ידיהם. מל' רדה הרבש (שופטים, י"ד ט'), כי רדותם השחר דומה אצלם ברדות הרבש.

י' ב'. הנוה והמענה. נוה היושבת בבית, כמו שאומרים ליושבת בחדר חדרת. ואין זה שבח להם, אלא תכלית הגנות, כי הוא רוצה לומר שהם עומרים בעיר במצור מפני האויב וייראו לצאת אליהם ולערוך אותם מלחמה, כאשר תעשינה הנשים התודרות והענוגות, הלא תראה שאמר: תקעו עליה אהלים סביב וכו' (שם שם ג'), והיא אין בה כח לא למנוע ולא לדחות.

ט"ז. גם הכלים לא ידעו. כלומר לא ידעו נערה וההכלמה לא ישניחו עליה. (הכלים כאן פעל עומד).

כ"ז. בחון. מכצר כמגדל - קצור נתיך בעמי, וכן הקימו בחוניו (ישעי' כ"ז י"ד), עפל ובחן (שם ל"ב י"ד).

כ"ט. נחר מקח. הוציא המפוח נחרותי, כי ע"י נדנוד הנפח המפוח מוציא קול דומה לנחרת החמור. והוא אצלי הטוב בכל מה שיאמר בו (ולפי זה מאש תם עפרת הוא כמו תם עפרת מאש ונחר אינו מל' חריכה. א. ו. ר.).

י' ד'. היכל ה'. תפקיד ההיכל כאן הוא נראה ממש להלן מפסוקי ח' - י"ב (כלומר שחשבו להתבצר בו).

י"ח. כונים. וכן במ"ד י"ט. כלומר זמנים, דומה לל' המשנה (ריה ג' ו'): אם כיון לכו יצא. כלומר אם זמן דעתו ומחשבתו.

- ן כ"ט, נזי נזרך. השער הארוך הרומה לעמרה.
- ח ד'. ה"פ לו. ר"ל: היפלו דברי ולא יקומו. אם ישוב דברי ולא ישוב. ישוב הראשון מן השיבה והשני מן ההתמדה, זה הפך זה.
- י, כ"ה ש"ב ב"מ צ"ט. פירושו כולם התעקשו במרוצתם והתמידו על טעותם, וממנו: – שבו על עונות אבותם (שם י"א י'), כלומר התמידו.
- ח', אבן הנה לשקר עשה ע"ט. המלה, אכני' באה בהרבה מקומות, לאמת הדבר ולקומו, כמו, אך' המאמתת (ע' בר' כ"ז מ"ז; שם כ"ט י"ד), כמו, אכן יש ה"י (בר' כ"ח מ"ז). ואולם במקום הזה איננו מכוין לאמתת דבר ולקומו, אבל הוא תולדת מאמרם ופעלם, ר"ל אמרם חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו ופעלם הרע. והוא אמר להם אם מה שאתם אומרים אמת ותורת ה' אחכם ואחם עושים מהרע מה שאני רואה, אכן לשקר עשה ע"ט שקר סופרים, כלומר לשקר נעשה הע"ט ולשקר נעשה הספר, לפי שאינכם מקיימים מה שלמדתם מן החכמה. ואחרי כן הכחישם כמה שמענו מן החכמה באמרו: הוכישו חכמים חתו וילכדו הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם. אך מה שקרא אותם חכמים, באמרו, הוכישו חכמים' היה לפי טענתם בלבד.
- י"ג, אס"ף אס"פ. כ"ה אכ"ה אותם. אלא שאס"ף אינו מ"ל אס"ף ואסיפה, כי, אס"ף ע"מ אמור אמרתי (שופטים מ"ז כ'), והוא מהפעלים העלולי' (חסרי) הפיא, ואס"ף אסיפם מעלולי' העין (מ"ל סוף וקץ). ושמשו בהם יחד, אע"פ שאינם מלשון אחד, כעבור הדמותם במלות והשתוותם בענין, כמו אם שוב תשובו בארץ הזאת (ירמ' מ"ב י'). והכבד בענין זה, פן אוסיף עמוי (שיא מ"ז ו') ע"מ אוכידה עיר (ירמ' מ"ז ח').
- י"ז, נחשים צפונים וכו' ונשכו אתכם. נאמר על גבורי המלחמה, ובדרך העברה אומרים על הלוחמים נושכים (וע' באורן לבמדבר י"ד מ"ה).
- ח מ"ב ל"ג י"ת. פעל מרכב מלשון זכר ונקבה ביחד כמו שאבאר: במקום מבליג אפשר לומר גם מבליגי, כענין היושבי בשמים (תה' קכ"ג א'), ולנקבה אפשר לומר מבליגה ומבליגתי כמו אהבתי לרוש (הושע י' י"א). והנביא כאשר רצה להודיע את האמתלה והעקלה למה אינו מתאפק בבכי? הוא אומר אל המתאפקים והמתאפקות, האנשים והנשים יחד במלה אחת, מבליגיתי, המבליגי והמבליגה, כעבור יגוני עלי לבי דוי (ואין בירי להתאפק מבכי).
- י"ב, קצ"ר. בערבי תריאק.
- מ י"ד. לענה. בערבי עלקב. ויתכן ממנו לב צדיק יהנה לענות (משלי מ"ז כ"ח) מרורות ומצוקות ודאנות, ופי' רשע יביע נבלות ורעות (ולענות יהיה קבוע – רבים – מן לענה). וכמו שאמר: לב חכמים בבית אב"ל. ע' רקמה 184.
- י כ"ה, ועל כל קצוצי פאה. כלומר הרחוקים מן הישוב, ההולכים במדברות.
- י ב"מ צ"ד. הוא קרדום וכל' ערבי פאס. וכדברי ר"ל (מ' ערכין ו' נ"ז): אם היה חרש נותנין לו שני מעצדין, כלומר שני קרדומות, כן פירש רבינו האי ז"ל, ותרומם מעצר חצינא. וראיתי לרב שרירא גאון ז"ל בפירוש מלות שבת (שבת קכ"ג) שחצינא הוא פאס בערב, וזהו ראיה שמעצר הוא פאס

בערבו, אע"פ שקצת הנאונים פרושו בו קורנם, והוא דומה לפאם, ואינו כמו שאמרו רבותינו (מ' שבת י"ב ב') בקורנם על הסדן, כי פרוש זה מקבת, ובלי ערבי מטרקה, כך פירש נאון.

ו. כִּי לֹא יֵאָדָה. ר"ל המלכות או היראה.

יז. אִם פִּי מֵאֶרֶץ כְּנַעַן תֵּיכָּף. פירושו כנסי כנעתך ושפלותך יותר משפלות הארץ שאת יושבת במבצר. וזה על דרך השפילו שבו (שם י"ג י"ח). אומר אל תוחילי להצלה ושתתמלטי בעבור שאת יושבת במבצרים האלה אשר התרוממת בהם. כי הנני קולע את כל אנשי הארץ (כלומר מנרשם) ולפיכך אמר השפילי עצמך יותר משפלות הארץ כלומר תכנסי תחת הארץ כניעה ושפלות, כענין בא בצור והטמן בעפר (ישעי' ב' י'), ואל תתנאי ואל תתנשאי במצרים שאת יושבת בהם. ומצור הקה (פרושו) מבצר, כמו ותכן צור מצור לה (וכר"י ט' ג'), ר"ל שכנתה לעצמה מבצר שכצרה בו את הכסף ואת הזהב, לפי שקותה בלכה שתנצל ותמלט בו מפני הומן; ואין דבר מי שאומר כנסי סחורתך מן הארץ טוב בעיני, אבל הענין השפלו והכנעו מאכל ומדאנה לדעה הזאת הכאה עליכם.

יח. יִסְרְנוּ ה' אֶךְ בַּמִּשְׁפָּט. כשעור הסבל, לא כלכך שעור מה שאני חייב.

יח. אֲכַלְוּ אֶת יַעֲקֹב וִיכָלְהוּ. אכילה אחר אכילה, וכן בהרבה מקומות שבא לנחץ (להדגשה) וע' רקמה שער כז.

יט. זֶה רַענָן יִפְהַ פְּרִי תֹאֲרֵי. ר"ל פרי יפה תארי.

יט. נִשְׁחִיתָה עֵץ בַּלֹּחַמוֹ. בפריו, כלומר נכריתתו (את הנביא) ונכרית דבריו מעלינו.

י. קִרְאוּ אַחֲרַיךְ מֵאֵל. כלם בהשלמתם ותומם. וכן אומרים הערב לקהל, מלאי. רוח מלא מאלה (שם ד' י"ב) נבואה גדולה. קלא רעים (ישעי' ל"א ד') קהל רועים. מלאו השלמים (ירמ' נ"א י"א) הרבוט וקבצום, או סדרו אותם וערכום למלחמה, כענין; ומלאת בו מלאת אבן (שמות כ"ח י"ז) שענינו הסדור והחבור, וכמ"ש: ערכו מנן וצנה וגשו למלחמה (ירמ' מ"ז ג'), והוא המוב מכל מה שצמר בו.

י. יִדְ, אֶתֹשׁ. הלשון הזה אצל הערב נופל על העקירה והמרידה.

יג. הִרִי נִשְׁפָּה. ההרים שהחשך מכסה אותם בלילה.

כ. אִיִּה הַעֲדָר. אינו שאלה לדעת, אבל הוא על דרך ההפלה וההפלאה, כלומר ראה מה נחמד העדר אשר נתן לך.

יח. סָחֲרוּ אֶלֶּ אֶרֶץ. סכבו אל ארץ. כלומר הלכו אל ארץ לא ידעו.

מז. חֵי הַבָּאֲתִי לָהֶם עַל־אֵם. על עיר גדולה, כמו עיר ואם בישראל (שם כ' י"ט). - עִיר וְכֵלֹוֹת. עיר - המיה ותנועה.

י. אֵם לֹא שְׂרִיתִיךְ לְטוֹב. דומה לתרגום ומשרא קטרין (דניאל ה' י"ב).

מז. הִי מְרוּחַ. ענין מרוח הוא הרמת הקול בכבי או בשמחה.

י. כֹּזֵר כְּנִיָּהִם מִזְבְּחוֹתֵם. בהעלותם זכר כנייהם על מזבחותם, שהיו שורפים כנייהם באש לעז על המזבח. הוא אומר שעונותם מצוירים

לקרנות מובחותם בעת שיעלו זכר בניהם על מובחותם. ר"ל בעת שישפרו אותם לאיליים ויטב להם ויערב להם זכרם. ואמרו מובחותם הוא במקום על מובחותם, ועל מוסתר. והשעור כזכר זכר בניהם על מובחותם. ויש מי שאומר פירשו שהם חומלים על מובחותם בזכרם אותם כתמלם על בניהם בזכרם אותם, והוא דעת המתרגם שתרנם כאדכרא בניהן אנוריהן. אלא שאני נוטה לפירוש הראשון שהוא נגזר מן יזכר כל מנחותיך, כלומר יערב לו ויטב לו, לפי שהכתוב בא לספר מיני חטאתם באמרו כזכר בניהם מובחותם, ועוד ואשריהם על כל עץ רענן. וע' באורו להושע י"ד ח'.

יך י"א. קורא דג'ר. קבץ, דומה לל' התרגום שני צבירים (מיב י' ח') תרין דגורין, וכאלו אמר קורא צבר. ותרגומו כקוריא דמכנש. וכמוה ובקעה ודגרה בצלה (ישעי' ל"ד ט"ז). וכבר פירשו בו הגידול.

ט"ז. ואני לא אצתי מרוע אחריך. תרגומו ואני לא החלתי להתנאב בשמך, כלומר אתה הכרחתי על זה ולא התאוויתיו ולא הפצתי בו. ולמה הם מבקשים את נפשי ושונאים אותי על הנבאי?

יך ג'. אָבְנֵי יָם. הם השני כלים אשר יקח בהם היוצר מן החמר, והם כרמים ועץ אחד מהן גורל והוא התחתון, והשני קמן והוא העליון. ונאמר להם אבנים, אע"פ שאינם עשויים מאבן לרמותם לרחים העשויים מאבן. ואינם כלי יוצרי ארצנו, אלא של ארץ המזרח. אבל וראיתן על האבנים (שמות א' ט"ז), הוא מקום נפילת הולד מבטן אמו ויקרא משבר, והמלה הזאת נגזרת מבן ובנים והאלוף נוספת בה, כהוספתה בדבר דקר על אפניו (משלי כ"ה י"א). **כ ז' ח' ז' ט"ז.** כלומר חזקת אותי, כמיש להלן (פסוק י"א): וה' אותי כגבור עריץ. אותי במקום אתי.

כא י"ג. יושבת העמק צור המישור. רוצה בהם שני המקומות הנהונים מארץ מואב, אשר נאמר בהם: ואבר העמק ונשמד המישור (ירמ' מ"ח ח'). ואמרו: ובעמק בית הרם ובית נמרה (יהושע י"ג כ"ז) ואמנם כנה בית ישראל (ר"ל כאמרו יושבת העמק) על דרך הדמיון, אם דמיון המקום במקום ואם דמיון האומה באומה, ויהיה צור המישור נגזר מן רגל ישראל (יחזק' א' ו'). זה (הפירוש) מה שאבחר בו, לא כפי' התרגום.

כב ט"ז. הַתְּמַלֵּךְ כִּי אַתָּה מַתְחִירָה בָּאָרֶץ. התמלך דומה לל' הארמית באמרו: מלכי ישראל עלך (דניאל ד' כ"ד) שפירושו עצתי. והענין כאן: התחשב ויעלה על לבך כי תשוה למלך הגדול, ר"ל זקנו דור עיה? ובו היו המדות הטובות שאינן כך. ודמהו לארץ מפני חשיכותו בין העצים.

כג ל"ג. מַה מֶּשָׂא ה'. לשון משא משתתף לסכל, כמו שאמר משא לעיפה (ישעי' מ"ו א'). ולדבור, כמיש משא דבר ה' (זכרי' מ' א'). והנה אנשי דור ירמיהו ע"ה היו אנשים כופרים, כאשר אמר עליהם: כחשו בה' ויאמרו לא הוא (ירמ' ה' י"ב) היו מתלוצצים על הנביא ולועגים לו, כאמרם מה משא ה', מפני שמשא ה' הוא דבריו ונבואתו, כאשר הוא נודע כמנהג הלשון, והם היו צופנין הענין השני, אשר הוא הסכל בכחש כאלהים וללעג על הנביא. וכאשר ידע האלדים יודע נסתרות זה ממצפונם, גלה אותו לנביאו וצוה

שיניר להם ענשם על זה ואמר: וכי ישאלך העם הזה וכו' מה משא ה' ואמרת וכו' ונטשתי אתכם. אומר: כי ישאלך העם הזה בלשון מה משא ה', אשר הם צופנים בענינו וזלזל מה שהם מראים, ענה אותם על הנראה מדברים אשר הוא הנבואה ואמור להם שהבורא דבר אלי שיטוש אתכם ואחר הוסיף להם ענש ובאמרו הנביא והכהן והעם אשר יאמר משא ה' ופקדתי על האיש הוא ועל ביתו (ירמ' כ"ג ל"ב), ומנע מאמור מה משא ה' על האנשים ההם הכופרים בלבר, אשר ידע אלהים מצפונם וגלה אותו לנביאו. ואח"כ אמר: כה תאמרו איש אל רעהו וכו' מה ענך ה' ומה דבר ה' (שם כ"ג ל"ה) מנעם במאמר הזה מהשאלה בלשון המשתתף, מפני שידע ברע מצפונם וצום לומר בלשון שאין בו השתתפות, ואמר מונע להם מזה: ומשא ה' לא תזכרו עוד, ואח"כ גלה העלה ואמר: כי המשא יהיה לאיש דברו, והפכתם את דברי אלהים חיים (שם כ"ג ל"ו). אומר להם כי המשא הוא דבר אלהים ומבטאו ואתם הפכתם הענין והחלפתם דברי אלהים חיים, אל תשנו לזה עוד.

כ"ג י"א. ונשיתי אתכם נשא. כלומר אני אבקש (אתכם) אתכם בעונכם בקשת החוב. ואפשר שיהיה מענין העברה, והטעם אני אפקירכם ואסתיר פני מכם כמיש אחר זה ונטשתי אתכם.

כ"ה ה' ק"ב. ערב הם בני ישמעאל, אבל ערב השוכנים במדבר, הם הערביים (המדבריים) בני יקמן וזולתם.

ל"ה ה' ה' ד' ד' כ' כ' י' ע' נ' ה'. וכן שם מ"ה ל"ג: הירד לא הירד, הדורכין את הבציר משתמשין במלה זו לזרוז ודומה לזה שאומרים הערב לזרוז הנמלים, הירד הירד. ואפשר שיהיה דומה לאמרם הירד כשהוא הורס ומשבר ויהיה ענינה: שבר, שבר, או הרס, הרס, וזה לזרוז גם כן.

ל"ה ו' פ' צ' ו' י' כ'. המשפט והפזיותיכם, והפכו היורד ואיו והמירו ההיא בתיו כאשר עשו בואנכי תרגלתי לאפרים (הושע י"א ג'). אך, ותפוצותיכם הוא מענין ויתפוצצו הררי עד (חבקוק ג' ו'), וכפטיש יפוצץ סלע (ירמ' כ"ג כ"ט) אשר הוא שכור ורצון והפרד לחלקים. מפיו וחרב (משלי כ"ח י"ח) שם לכלי אשר יהיה המעשה הזה כן, והראה לזה אמרו: ונפלתם ככלי חמדה (שכנפילתו נשבר לרסיסים).

ל"ה י"ח. הנני שב שבות אלה לי יעקב. פירושו אשיב את שבות, ואינו מלי בשובה ונחת (שם ל' מ"ו), כמו שחשב ר' יהודה (תוי"ט).

י"ט. והכבדתיים ולא יצערני. ולא יהיה להם צער. **כ"א.** ערב את לבו. היטיב את לבו (ע' באורו לישעיהו ל"ח י"ד) הכינו וקנו לנשת אלי, כלומר כי הוא מוצא חן בעיני וקרוב ממני ואהוב אלי.

ל"ה י"ח. אחרי שובי נחמתי. מלי משובה נצחת (ירמ' ח' ח'), ואומר שאחרי שנתפרסמתי והחזקתי במשובתי נחמתי.

כ"ג ש"מ י' ד' ת' מ' ר' ו' י'. הם האנשים המוצבים על הדרכים לאותות אבל.

כ"א. נקבה תסובב גבר. כלומר (הנקבה) תהפך ותשוב (להיות) זכר וזה המשל נשאו כרוממות העם אחר שפלותו ושחיתותו.

לא יא. אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם.
 פירושו שהם הפרו את בריתי אע"פ שאני אלהיהם ואדוניהם. וזה הוא
 שרמפרשים נוטים אליו, והוא בעיני חלוש מאד ואינני מוצא בו טעם בעבור
 אמרו: הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית
 חדשה לא כברית אשר צייתי את אבותם וכו' אשר המה הפרו את בריתי
 ואנכי בעלתי בם נאם ה'. כי אם יהיה פרוש ואנכי בעלתי בם – אע"פ
 שאני אלהיהם ואדוניהם, כאשר אמרו בו המפרשים, אינני רואה הנה כריתות
 ברית במה שחלף, כי לא נשאר אלא אשר המה הפרו את בריתי, ואין לבורא
 בזה צווי ולא פועל, וצריך שנדע מה הוא הפועל אשר היה מן האלהים
 בזמן ההוא אשר יער בהפכו בזמן העתיד, כמ"ש: כי זאת הברית אשר
 אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה' נתתי תורתי בקרבם ועל
 לבם אכתבנה וכו' (שם לא ל"ב), ר"ל שהוא מכריחם בזמן העתיד על
 עבודתו, וכיון שהדבר כן צריך שיהיה הפועל שפעל בהם קודם, והוא אשר
 אמר עליו לא כברית אשר כרתי את אבותם הוא שהוא לא הכריחם על
 העבודה אלא עזב אותם לבחירתם, כמו שאמר ית': ראה נתתי לפניך היום
 את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע (דברים ל' ט"ז), וזאת היא הברית
 אשר רמו אליו, באמרו לא כברית אשר כרתי את אבותם, ובעבור זה אמר
 אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם. ופירוש בעלתי – קצתי
 בהם, וזה דרך העברת הלשון, כלומר כאשר הפרו בריתי קצתי בהם וצרה
 נפשי בעיניהם. ומלת בעלתי דומה ל' הערב, שאומרים בעל האיש בעיניו,
 כשהוא מצר וקץ בו. והענין באמרו ואנכי בעלתי בם, כמו הענין באמרו
 ותקצר נפשי בהם (זכרי' י"א ח'). ודע כי החיית במלת וגם נפשם בחלה כי
 (שם שם) היא תמורת עיין בעלה כי, משתתף בין הבורא ית' ובין האומה
 כן הוא משתתף באמרו ואנכי בעלתי בם, כפי מה שבארתי קודם.

**לב
לג**

ה. עד פקדי אותי. עד מותי.
נ. נדולות ובצורות. דברים גדולים, שהם נמנעים לעמוד עליהם
 ולדעתם כמו לא יבצר מהם (בר' י"א ו').
ד. אל הסוללות ואל החרב. ענינו בסוללות ובחרב.
ז. כי גם זרע יעקב ודוד עבדי א מאס. (יעקב) במקום אחר.
 מפני שלא יתכן שרצה בו יעקב כפשוטו. מפני שדוד מורע יעקב, וזה מקום
 שני אישים לא יפול אחד מהם תחת האחר, כמו אהרן ודוד נופל תחת יעקב.
 והתפץ בו גם כן זרע אהרן ודוד עבדי. ומה שנאמר קודם זה עוור הסכרא
 הזאת והוא אמרו (שם ל"ג י"ד) לא יכרת דוד איש ישב על כסא בית ישראל
 ולכהנים הלויים לא יכרת איש מלפני מעלה עולה כל הימים. ואח"כ אמר:
 אם תפר את בריתי היום וכו' גם בריתי תפר את דוד עבדי וכו' ואת הלויים
 הכהנים משרתי. וזכר דוד והכהנים ואח"כ שנה הענין ואמר הלא ראית מה
 העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בחר בהם ה' וימאסם. – אמרו
 כה אמר ה' אם לא בריתי – גם זרע יעקב ודוד אמאם, והוא ר"ל שתי
 המשפחות כאשר קדם וזכרם ואין טעם לזכור יעקב הנה, כי לא יכון להיות

יעקב משפחה בפני עצמו ודוד משפחה בפני עצמו, כי דוד בן יעקב. [הדבר הזה נמצא גם בליכ מדות, ור' יונה תמיד נסמך עליה. המלפס].

לך כי. האלה פניו מבו ער ת. הוא המחתה ובלשון ערבי כאנון. כי. דלתות. רמין.

לך יי. לֶסֶק מִשֶׁם בְּתוֹךְ הָעַם. כמו להחליק, וכן לעביר את בית המלך (שיב יט יט) עקרו להעביר.

למ י. ויגבים. עובדי שדות, וכן אמר התרגום: ומיהו מפלחין בחקלין ובכרמין. **מ א.** והוא אסור באזיקים. וכן מן האזיקים אשר על ירך (שם מ' ד') העיקר באליף הזאת להראות והרפואה (השאירות נחה), ויש שיפילו מן המלה, ויכינו המלה בלעדיה, כאשר אמרו: בוקים יעברו (ישעי' מ"ה י"ד) ועור. ופירושו מוסרות וכבלים, והוא דומה למיש הערב למצוק במלחמה, אזקי, ואומרים למקום המלחמה בעבור צוקו, מאזקי.

מד יט. המבלעדי אנשינו עשינו לה כונים לה עציבה. כלומר המבלעדי דעת אנשינו עשינו כל זה לה, כלומר למלכת השמים, הקודם וזרה, להעציב אותם ולהמרוחם, אבל (באמת) דעתנו ודעתם בזה אחת. והמלה - ר"ל - להעציבה היא מקור מבנין יעציבוהו בישימון (תה' ע"ח מ'), והוא כה נוספת כמו בלהנפה גוים (ישעי' ל' כ"ח). - כן ים - ומונים מלשון אם כיון לבו יצא (מ' ר"ה ג' ז').

מו מ. והתהויל לו הרבב. ענינו שישו מרכבות ובל' ערבי מרח, והוא עוצם השמחה עד שתעבור שיעורה.

• **כ.** קרע. פירושו הרג וזבח, מאמרם במשנה (יומא ג' ד'): הביאו לו את התמיד קרצו, כלומר שחטו.

• **כ"א.** שכיריה. גרוליה ונכדיה. וכן אמר ע"ז התרגום: רכרכהא. וכן בתער השכירה (ישעי' ז' כ') - הגרוליה.

• **כ"ב.** כרתו יערה. יש אנשים מועים שקורין אותו חמוף מפני שחושבין שהוא צווי כמו חרבו מאד (שם כ' י"ב) ומוענין על זה כאמרו נאם ה' וזה טעות מבואר ופתיות משני פנים. אחד מהם מפני שהגרסא במשך הכף לא בחטפא, והשני מדרך סברתם, ר"ל מפני שמביאים ראיה לסברתם מאמרו נאם, כי כבר נאמר ג"כ שדר מואב ועריה עלה ומבחר בחוריו ירדו לטבח (שם מ"ח ט"ו), וא"ל כלם פעלים חולפים ואח"כ נאמר נאם המלך ה' צבאות שמו, וכבר אמרנו הדבר בשם אומרו (בס' הרקמה 197), כמו א"ל הפעלים החולפים במקום פעלים עתידים, כמו שמעו עמים ירגון ח"ל אחז (שמות ט"ו י"ד), והדומה להם ממה שהוא בעינים פעלים חולפים במקום פעלים עתידים.

מז ג-ד. סדר הדברים: וועקו האדם והילל כל יושב הארץ על היום הבא לשרוד את כל פלשתיים; ונקרה בו (משפט צדדי) מקול שעטת פרסות אביריו עד סוף הפסוק.

מח ד. השמי עו זעקה צעיריה. כלומר נכבדיה, והוא מן ההפך, וכן אמר בו התרגום שלמניהון, וכמוהו אצל: והשיכותי ידי על הצוערים (זכרי' י"ג ז') כלומר על הגדולים והנכבדים.

מח טי. תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב. תרנום סנפיר (ויקרא י"א ט'), שהוא כנף הדג - ציצין.

יב. ושלחתיו לצעים וצעדו. אשלח עליו אנשים שיסחרוהו וישפילוהו; הלא תראה שאומר וכליו יריקו ונכליהם ינפצו. או יהיה פרושו: אשלח עליו מפזרים ופזרו אותו. ושני הפרושים בשני הענינים מסכימים ל' הערב כחמורת העיין בנימ'ל בראשון, כי פירוש צעה בערבי צני, ובענין השני פרוש צעים מצעצעין, והוא כפול הצדי והעין, כלומר מפזרין.

לי. נדרות. כרותות, דומה ל' רבותינו: תמרים לנדרוד (בימ ל"ט). וכארמית: נדרו אילנא (דניאל ד' י"א).

מזג נ. והתשומטנה בנדרות. נדר הוא מענין בנין. וכן נדר מזה ונדר מזה (במדבר ט"ו ל') כותל מזה וכותל מזה. ואע"פ שהנדרות כותלים, ר"ל כאמרו והתשומטנה בנדרות הרחבות אשר בונים סביבותם הכותלים. ואמר התרגום במלת ונדר אשר לחוץ (יחזקאל מ"ב ז') וכותל די לברא. והנדר הנקרא בל' ערב נדר הוא המקום אשר סביביו הכותל.

ט"ז. תפלצתך. נדולתך ויראת בני אדם ממך.

יט. מי יעידני. מי יפנעני. וכמיש התרגום: ומאן יערעניני, וכן: ואם למשפט מי יועידני (איוב ט' י"ט).

כז. רטט. כאב הפרקים והידים והרגלים, והוא כמו כדבר אפרים רתת (הושע י"ג א').

ל"ב. קצוצי פאה. ע' לעיל ט' כ"ה.

ט"ז. אשיותיה. יסודותיה. דומה לארמית: ואשיא יחישו (עזרא ד' י"ב). ויתכן נ"כ שיהיה פרושו עמודיה דומה ל' הערבי שקורין לעמוד ולמשען אשיא.

ל"ז. חרב אל הברים. הם כמו החושים והקוסמים, האומרים שהם יודעים העתידות, הכוזבים על הבורא. ותרגום אוב או ידעני (ויקרא כ' כ"ז) - בירין. וכמוהו: מפר אותות ברים (ישע' מ"ז כ"ה).

ל"ח. ובאימים. הצלמים, שהם אימים ועצבים לעובדיהם.

נא ז. כוס זהב. ר"ל היין הצלול המזהיר (כזהב), וכן: המריקים מעליהם הזהב (זכרי' ד' י"ב), ר"ל השמן הודך, הנקי.

י"א. הברו חצצים. מרקן ומרטן, מענין ברה כחמה (שה"ש ו' י').

י"ג. בא קצץ אמת בצעך. כלומר קץ השלמת מלכותך, ואין אחרי התכלית וההשלמה כי אם החסרון (אמת-זרוע, כח הזרוע). בצעך, מל' כי יבצע ה' את מעשהו (ישע' י' י"ב) וכן: וידיו תבצענה (זכרי' ד' ט').

כ"ג. כנפות וסננים. דומה ל' הארמית סנניא ופחותא (דניאל ג' כ'), ובמשנה יומא ג' ח' נקרא משנה לכהן גדול סנן.

ל"ב. ואת האנמים שרפו באש. שרפת הנמא, מפני שהוא צומח על הנהרים הגדולים ומונע את הצרים מבוא אל המדינות בעבור רובו, כאשר אנחנו רואים עתה במדינות רבות. ואיננו רחוק בעיני במלה הזאת שיהיה פירושה מכצרים, ויהיה ה' הזה דומה ל' הערב שקורין למכצר אנאם בקבוץ האלף והנימל, אבל זהו שרעתי נוטת אליו בפירוש ואת האנמים שרפו באש.

נא לִיח. נִעְרָו כְּנֹרֵי אֲרִיּוֹת. שאנו והמו, וכמודו: כי נעור ממעון קדשו (זכרי' ב' י"ז, בסרום האותיות נעור - נוער, כמו גזר מיד עשוק, במקום עושק, ירמי' כ"ב ג') כענין ממעון קדשו יתן קולו (ירמי' כ"ה ל'). ומהענין הזה נאמר המור נוער (ברכות ג'). וגם בל' הערב אומרים ענין הנעירה (בערבי זאר זייר) על זולת הארי (והחמור). ויש לנו במאמר השני והשלישי מספר ההכלמה (אחד מספרי ר' יונה שאבדו) דברים ארכים מאד בכי נעור ממעון קדשו, התנלגלו בהם חכמות גדולות וטענות עצומות ומופתים גדולים, יבוקשו שמה.

יט. לָמַעַן יֵעָלֶוּ. העלייה בל' הערב היא רעדה שאוחזת המשקיף על המות, ואוחזת החילה ניב בעבור חלישות כחו, וכן אוחזת השכור בעבור חלישות גידיו, כמיש: נוע תנוע ארץ כשכור (ישעי' נ"ד כ'). והענין הזה ראוי במלה הזאת, הלא תראה שהוא אומר: וישנו שנת עולם ולא יקיצו (ירמי' נ"א ל"ט). העלייה היא אם כן מן המות. ומהענין הזה קריה עלייה (ישעי' כ"ב ב'), הלא תראה שהוא אומר תשאות מלאה עיר הומיה הוא ספור ענינם בעת הצרה, לא בעת הרוחה (והשמחה).

י. נִיח, עֲרַעְרַת עֲרַעְרַת. תזוע ותחרד (חומת בבלי, מענין, תרעשנה: 'יחזק' כ"ו י').

יחזקאל

א י"ב. אֵל אֲשֶׁר יִהְיֶה שֵׁם הָרוּחַ לֵסֶכֶת. כלומר החפץ, ואמר התרגום: לאתר דהוה תמן רעוא למיזל.

י. י"ד. רָצוּא וְשׁוֹב. אפשר כי בא פה המקור במקום התאר, והשיעור: רצות ושבות. - הִבּוֹק. כלומר הברק.

י. ט"ז. מֵרָאָה הָאוֹפָנִים וּמַעֲשֵׂהֵם. מראיתם ותכונתם ותאדם (וע' באורו לישעי' ג' כ"ד).

י. כ"ז. כַּעֲיֵן חֲשֵׁמֶל. כמראה הצבע הקרוב לתכלת, ויש בו הסתר, ור"ל כמראה אש חשמל.

ב ו'. סֶרְבִים. ממרים. וכמיש רי"ל (משנה ברכות ה' ג'): ולא יהא סרבן באותה שעה, ותרגום וימאן (בר' ל"ז ל"ח): וסריב.

י. ז'. מֵרִי הַמָּה. לשון קצר, כלומר עם מרי המה.

ג י"ד. וִידֵה' עֲלֵי חֹזֶה. מצות האל עלי חוקה, שנחץ אותו ללכת ולדבר, והוא מה שאמר לו: כל דברי אשר אדבר אליך קח בלכבך ובאונך שמע ולך בא אל הגולה אל בני עמך (שם ג' י"א), והיה זה קשה על הנביא והוא אמרו: ואלך מר בחמת רוחי (שם ג' י"ד), אלא שלא יכול לאתר מלכת, מפני שנחץ אותו הבורא בזה.

י. י"ז. צוּפֵה. ע' באורו לישעי' כ"א ה'.

ד י"א. שִׁיתֵּהּ הַיָּן. שם מדה מחזקת אלף ומאתים זוז, והוא מדה לנוזלים, ותרגמו בו בל' ערבי קסט.

ה וי' המנכס. העדה אשר יעלה קולא קרואה המון, כמו שהמסלות הנושכות
אשר יעלה בהן קול ההולכים עליהן - הומיות.

י י"א, אנרע. כאלו אמר: ונס אני אנרע עיני ולא תחוס, כמיש: ולא יגרע
מצדיק עיניו (איוב ל"ז ו').

ן ג' אפיקים. חריצים.

ן ו' ולא הדריים. תאר ע"מ מת, לץ. והענין ולא יצילם מן הצרה
הזאת הוד הריהם, כלומר ההרים הגדולים והבצורים שלהם.

י י" צץ המטה. הוא אצלי שם להטאה מן האמת ולעקל, לא למקל, והוא
כמו פרט הודוון, והשם מטה נקרא נ"כ מפני שמטיע עליו, כמו בלשון המשנה
(ברכות א' ג'): בערב ישו ויקראו, וכן על בנדים חבלים ישו (עמוס ב'
ח')=יסבו.

י י"א, ולא מהמהם. כפולה כאן מלת הם לרבות ולנחץ.

ח י"ז, והנם שולחים את הזמורה אל אפס. אחרי אמרו: ואיש
מקטרתו בידו ועתר ענן הקטרת עלה רמה העתר ההוא העולה מקטרתם
לרוח היוצא מן האדם מלמטה לכעור מעשיהם ולננות קטרתם.

ט ב'. וקסת הסופר במתניו. המתן אצל הערב הוא המקום אשר בין
החלצים וצלעות הנב, ויש שיהיה אצלם המתנים שני צדרי הנב, כלומר כל
הנב, ונס קסת הסופר במתניו פירושו על נבו, והשם קסת אנהנו סוכרים
בו שהוא כלי הרין, לא לוח כאשר אומר וולתני, אעיפ שאמר בו התרנום
ופנקסא דספרא. והראיה התזקה על שהוא כלי הרין, כי לא נצטרך להודיענו
קסת הסופר במתניו אלא למה שהוא עתיד לומר והתיות תו. וזה לא היה
אלא בדיו שהיה בקסת ואיננו צריך ללוח. הלא תראה שהוא אומר: ויקרא
אל האדם לכוש הכנדים אשר קסת הסופר במתניו ויאמר ה' אליו עבור
בתיך העיר ירושלים והתיות תו על מצחות האנשים (שם ט' ג' ד'), ואם
איננו כמו שאמרנו, ויהיה לוח כאשר אמרו, אין אנהנו יודעים טעם הודעתו
אותנו מהיות הלוח הזה במתניו. ומחזק סברתי כתו קסת שהוא תמורת היא,
מפני שהוא אצלי רומה לקשות הנסך (כמדבר ד' ו'), ואעיפ שהם כלי סיכה,
ואחר (יחיד מן) קשות ראוי להיות קשה על החסרון או קסוה על השלמות נלקח מן
ואת הקשות (שמות ל"ז ט"ז) שהוא שלם, ואומר כי היא קשה החסר הומרה
כתיו בקסת. אעיפ שקסת בסמ"ך והמרת היא הנה כתיו כהמרתה בה
באשר זורה כרחת (ישעי' ל' כ"ד), ובואת הקאת (ויקרא י"א י"ח) וולתם
הרבה מאד.

י ט'. והעיר מלאה מטה. עקרו מונטה ונבלע הנחן, והוא שם לעור
ולהטאת האמת.

יא כ"א, ואל לב שקוציהם. כלומר אל עצם השקוצים.

יב י"ג, והבאתי אותו בכלה ארץ כשרים ואותה לא יראה.
אמרו ואותה לא יראה שב אל ירושלים אשר קדם זכרה באמרו: הנשיא
המשא הזה בירושלים (שם שם י').

יג י". והוא בנה ח"ץ. אני סבור שהיחיד תמורת הצדיק, כי הוא מענין

ומספר חדשיו חצצו (איוב כ"א כ"א), ומדברי ר"ל, מחיצה, כותל שחולקין בו המקום לשני חלקים. - ט ח י מ א ו ת ו ת פ ל. בלי תבן, וכן דעת התרגום.

יג. כ"ל פורחות. כלומר שאפריחם ממצודותיכן ואמלטם מכן. וראה לזה ממה שאמר להלן באחרית הפסוק, והוא מל' הארמית תרגום יעופף (בר' א' כ') יהא פרח.

יד. ג' האדרש אדרש. האליף במקום היא ועקרו ההדרש אדרש, כמו הנתן נתן העיר הזאת (ירמ' ל"ח ג'). ולא כמיש ר' יהודה (חיוני) שהאליף בו למדבר (בערו).

י. כ"ב. וראיתם וכו' ונתתם וכו'. דומה לזה להלן ל"ב ל"א: אותם יראה פרעה ונחם וכו'.

מז. ג'. מכורותיך. וכן לקמן כ"א ל"ה: בארץ מכורותיך. הטוב שיאמר בו אצלי לשום כיף תמורת נמיל - מגורותיך.

י. ד'. למשעי. (הי"ד נוספת) - להתנקות, וכן אמר בו התרגום לאתנקרא, כלומר להתנקות, ומדברי ר"ל (ביצה ח"י) לנקר חצרו, כלומר לנקות חצרו ולכבדו, וזוה נאמר לנקוי הבשר מן החלב, נקור בשרי. והמלה למשעי דומה ללשון הערב, כי הנקוי אצל הערבי אומרים לו תמשעי. וממה שמחזק מאמרי למשעי שהוא נקור אמרו: וארחצך במים ואשטף רמין מעליך (יחזק' ט"ז ט'), וזהו הנקוי אשר חסרה תחלה. ובכר פרשו, למשעי לרכך ולחלק, מן התרגום שאמר (בר' כ"ז ט'): ועל חלקת צוארו - על שיעות צואריה, ואפשר שיהיה ראוי, אלא שהענין הראשון יותר חזק ונכון.

י. ז'. ותבואי בעדי עדיים. הגעת לתבליית התבליית, כלומר תבליית השלמות והתמימות ויפעת הבחירות והראיה ע"ז אמרו: ותרבי ותגדלי וכו' והי"ד בעדי נוספת, כמו על כל בבלי משיח בשמן (שיב א' כ"א).

י. כ"ט. ותרבי את תזנותיך אל ארץ כנען כ'ש דימה. כלומר מארץ כנען, והענין ששלחת להם מארץ כנען.

י. ל"א. לקלם אתנן. הוא הפך מן לעג וקלם (תה' מ"ד י"ד) והוא בענין השבח והתפארת כלומר לשבח האתנן. וא"ז זה הענין כוון בו התרגום באמרו רמתהניא באגרא, והוא מן ההפך. והלשון הזה נוהגין בו בענין הזה בדברי ל"ג. יתנו נדה. נדן, הוא אתנן זונה, ובדברים: ואת נתת את נדניך (שם), וכאן היא תמורת נוי.

י. ל"ו. השפך נחשתך. הוא לשון נכרי. רוצה בו הערוה, ולזה כון התרגום באמרו: חףך דאתנליאת בהתתיך. והראיה שהחפץ בהתתיך היא הערוה מה שאומר התרגום ביהחזיק במבושיו (דברים כ"ה י"א) ותתקף בבית בהתתיה. ואמרו בגשנה (כלים ח' ג'): ונתנוה למטה מנחשתו של תנור, וראיתי לנאונים בפירושן תחתיתו של תנור.

י. מ'. ובתקך כחרבתם. דומה ללשון הערב אנבתק אלסקא, כלומר אם נסדקה ונפסקה החמת. וענינו הגחירה והטעון.

- מ"א, וְהַשְׁבֵּיתִךְ מִזֹּנָה. כלומר מהיות זונה. וכמוהו: וימאסך ממלך (שיא מ"ו ס"ג) - מהיות מלך.
- מ"ג, וְלֹא עָשִׂיתָ אֶת הַזֶּמֶה וְכו' . התרגום מפרש: ולא עבדת ל"ך עצה למתב מכל תועבותיך.
- נ"ב, פֶּלֶס לֹא חוֹתֶךָ . כלומר בעבור שצדקת אחותך, ששמת אותה צדקת כנגדך בעבור התחברותך ברשע ובחמס יותר ממנה, כמיש: ותרבי את תועבותיך מהנה ותצדקי את אחותיך בכל תועבותיך אשר עשית (שם מ"ז נ"א). פרשתי פלסל צדקת, אע"פ שנזכרת המלה בענין הדין והמשפט, בעבור שהדין לא יהיה כי אם בצדק.
- יך • ה', צַפְצַפָּה . ממני הערבים ובערבי צַפְצַפָּה.
- ו', כַּפְנָה שְׂרָשִׁיָּה אֶלְיוֹ . הוא אצלי הפוך (כנפה) מל' הארמי שקורין לקבוצ כנופה (שבת ס"ז) וכן גורסין אנשי בבל.
- " • ח', לַעֲשׂוֹת עֲנָף וְלִשְׂאת פְּרִי . ולהלן בפסוק, כִּיג הַפְּכוּ הָעֵשׂוֹן הוּהוּ בְּאִמְרָם: ונשא ענף ועשה פרי.
- ט', יְקוֹסֶס . אמר בו התרגום: יקטוף ויבשון, דומה לל' הערב יקץ. - ט' פ' צַמְחָה . עלים, ותרגום עלה תאנה - טרפי תנין.
- נ"א, כִּבְלֵי אֲנָפִיו . כנפיו. ר"ל חיילותיו והאלף נוספת. והביית שבמלת בבל, היא במקום מים: מברחיו בכל אנפיו - הבורחים מכל חיילותיו.
- יח • ו', אֶל הָהָרִים . כלומר על ההרים. אל במקום על נמצא הרבה פעמים בתנ"ך.
- יט • ב', אִמְךָ לִבְיָא . משפטו להיות לביאה, ע"מ אשה נביאה (שופטים ד' א').
- ג', וְתַעֲלֶה אֶתְּ מְנוֹרָתָהּ . כלומר גרלה אותו ורבתהו.
- ד', אִמְךָ כִּנְפֵן בְּדֶמֶךְ - בדמותך והוא שם חסר, כמו צו לצו.
- כא • ג', לֹהֶבֶת שֶׁלֹּהֶבֶת . אין המלה להבת חברה לשלהבת כאשר חושבים אנשים, מפני שבאה מיוחדת מלהבת, באמרם: תיבש שלהבת (איוב מ"ו ז'), שלהבת יה' (שה"ש ח' ו'), אך היא (שלהבת) מלה ארמית בענין להבת, כי תרגום בעלות להבה (שופטים י"ג כ') במיסק שלהוביתא, ותרגום בלבת אש (שמות ג' ב') בשלהובית אשתא.
- ט"ז, אֹו נִשִּׁישׁ . או משמש לפעמים במקום איך, ופרוש הרברים: איך נשיש אם החרב (שנוכרה קודם באותו פסוק) היא שבט לבני עם ישראל ומואסות כל עץ - אינה נוגעת בעמים אחרים (וכמו שמתחיל בראש פרשה זו על דבר עץ לח ועץ יבש).
- י"ז, מְנוֹרָא לַחֲרִב . ע' באורו לת' פ"ט מ"ה.
- י"ט, חֲרִב שְׂרִישִׁיתָהּ . כלומר שהקפץ שלש פעמים. וענינו שהצר יבוא עליהם מפאות שונות. ואפשר שיהיה מענין ושלישים על כלו (שמות י"ד ו'), כלומר החרב הראשה. כמו שכארנו בתער השכירה (וע' באורו לירמיהו מ"ז כ"א, ע"ה"כ גם שכיריה בקרבה).
- כ', אֶכְתֹּת חֲרִב . אין למלה הזאת גזרה כאשר בירדנו מן הלשון, וענינה ברק החרב ולהמה.

כא כִּהְיֶה, וְאֵת יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם בְּצוּרָהּ. בַּמְצוֹר וּנְמֻנֶת־מִבָּא אֵלֶיהָ וּמִצַּת מִמֶּנָּה.

כִּי, יֵעַן הִזְקַדְכֶם בְּכַף תַּתְּפֹשׁוּ. מִי יֵעַן הִזְכַּרְכֶם הוּא עֵינִי יֵעַן הִזְכַּרְכֶם עֲוֹנֵכֶם עֲצָמִי (שְׁנֹאמַר בְּרֹאשׁ הַפֶּסוּק הַזֶּה וּמוֹסֵב עַל הָאִמּוֹר בַּפֶּסוּק כִּי: וְהוּא מִזְכִּיר עֵין לְהַתְּפֹשׁ). אֲלֹא שְׁאֵנִי קוֹרָא אוֹתוֹ נַעֲלֵי מִדְּרַךְ הַבְּנִין, לֹא מִדְּרַךְ הָעֵינִין. וְכֵן אָמַר בּוֹ הַתְּרֻנוֹם: חֲלָף דַּאֲדַכְרִתּוֹן בִּיד מַלְכָּא דְּבַבְלָ, כְּמוֹ שְׁאִמַּר בְּרֹאשׁוֹן חֲלָף דַּאֲדַכְרִתּוֹן חֻבִּיכוֹן. וַיִּתְּכֵן עוֹד עֵינִי (בְּאוֹר) אַחֲרִי: כֹּאֲלוֹ אָמַר יֵעַן הַשְּׂבַעְכֶם (שֶׁנִּשְׁבַּעְתֶּם שֶׁנִּבְכַּרְנִצֵּר לֹא יִנְצַח אֹתָם) וְשִׁקְסְמוּ שְׁקַר, כֹּאֲשֶׁר נֹאמַר, שְׂבוּעֵי שְׂבוּעוֹתֵי, הוּא אוֹמֵר הַכִּיּוֹכֶם זֶה וְהַשְּׂבַעְכֶם לְשִׁקְר יִנְצַח אֹתְכֶם. וְדַע כִּי עֵינִי, הִזְקַדְכֶם עֲוֹנֵכֶם מְקוֹר מוֹקֵל, וְעִקְרוֹ הַזְּכִירְכֶם. (וַיְהִי הַזְּכִירְכֶם מִבְּנִין נַעֲלֵי גַם לְמִי עֵינִיו).

לִינִי, חֶרֶב פְּתוּתָהּ. לְטוֹשָׁה וְחֶדְרָה, וְכִמְוֵהוּ וְהִמָּה פְּתִיחוֹת (תַּה' נִה כִּיב) וּמוֹזֶה נֹאמַר עַל הַחֲרָבוֹת וַיִּבְאוּ פְתָחֵי נְדִיבִים (יִשְׁעֵי' יִנ ב'), וְאֵת אֶרֶץ נִמְרוֹד בַּפְּתָחֶיהָ (מִכְּהָ ה' ה'). - מְרוֹטָהּ. עֵינֵי הַמְּרִיקָה וְהַעֲבֵרָת הַחֲלוּדָה וְכֵן נִחֲשֶׁת מְמוֹרֵט (מֵא ו' מִיָּה).

לִינִי, חֶרֶשׁ מִשְׁחִית. חוֹשְׁבֵי רַע וְצוֹפְנֵי, מִלִּי וַיִּתְּחַרְשׁוּ כֹל הַלֵּילָה (שׁוֹפְטִים מִיז ב').

כב כִּי, חֲמִסוֹ תוֹרְתִי. שְׁנוֹ אוֹתָהּ, וְעֵינִי הַחֲמִס בִּלִי עֶרֶב הוּא הַסֵּרֶת דְּבַר מִמְּקוֹמָהּ.

כג יִד, בִּשְׁשָׁר. אָמַר בּוֹ הַתְּרֻנוֹם בְּסִמְמִינִן, וְהוּא בִלִי עֶרֶב זִנְפִּירִי. מִיז, סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרֹאשֵׁיהֶם. צוֹנְפִין רֹאשֵׁיהֶם בַּמִּצְנָפוֹת, וְכֹאֲלוֹ טוֹבִלִים רֹאשֵׁיהֶם בַּמִּצְנָפֶת, וְהַצִּיצִיּוֹת שֶׁהֵן יוֹצְאוֹת מִן הַמִּצְנָפֶת עֲלֵיהֶם הֵם הַנְּקֹרָאִים סְרוּחִים, וְאִפְשָׁר שֶׁנִּקְרְאוּ כֵן מִפְּנֵי שֶׁהֵיוּ צְבוּעִים, טְבוּלִים בְּצִבְעֵי.

כד ה', דוֹר הַעֲצָמִים... וְכֵן אֲנִידִיל הַמְּדוּרָה (שֶׁשׁ שֶׁם ט'), הַלָּשׁוֹן הַזֶּה פּוֹשֵׁט בִּלִי רִוִּיל, וְעֵינֵי הַבַּעֲרָה וְהַהֲבַעֲרָה.

יִד, לֹא אִפְרַע. לֹא אֲשׁוּב מִכְּבֵּר וְלֹא אֶתְחַפֵּךְ מִמֶּנּוּ, דּוּמָה לְדַבְּרֵי רִוִּיל (מִנִּילָה ב'). הַקּוֹרָא לְמַפְרַע, כְּלוֹמֵר הַפּוֹכֶה מִסּוּפָה לְרֹאשָׁהּ.

יזו-יח, הַאֲנֵק לִם. בַּלָּשׁוֹן הָעֶרֶבִי אֲלֶשְׁהִיק הִיא הָאֲנֵקָה. וְהִיא עַל שְׁנֵי פָנִים: אַחֲרֵי מֵהֶם הַשְּׂבֵת הַנִּשְׁמִיָּה, וְכֵן נֹאמַר: הַאֲנֵק לִם. פִּירוּשׁוֹ הַאֲנֵק בַּשְּׂתִיקָה, כְּלוֹמֵר לֹא תִצְעַק וְלֹא תִצּוֹחַ, אֲבָל הַאֲנֵק וּסְבִיל אֲבִלְךָ בֵּינְךָ וּבֵין עַצְמְךָ. זֶה אָמְרוּ אֲלֵינוּ: לֹא תִסְפַּד וְלֹא תִבְכֶּה, אֲךָ הַאֲנֵק וּשְׂחֹק, וְלֹא יִתְּכֵן לָהֵיוֹת, הַאֲנֵק דִּם קְרִיאָה, כְּלוֹמֵר הַאִישׁ קָאָק, שְׂתוֹק! כֹּאֲלוֹ אָמַר הָאִישׁ הַצּוֹעֵק, כֹּאֲשֶׁר סוֹבְרִים בּוֹ קִצֵּת הָאֲנָשִׁים, כִּי לֹא הִיָּה עוֹד צוֹעֵק וְלֹא אֲנִי, אֲבָל הַבּוֹרָא הוֹדִיעָנוּ מִמֶּה שִׁיאֲרַע לִי מִמוֹת אֲשֶׁתּוֹ כֹּאֲמָרוֹ לוֹ: הִנְנִי לִזְקָה מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינְךָ בְּמִגְפָּה. וְאָמַר לוֹ כְּשִׁיפְנֵךְ הִדְבַּר הוּא לֹא תִסְפַּד וְלֹא תִבְכֶּה, אֲבָל הַאֲנֵק דִּם. הֲלֹא תִרְאֶה שְׁאִמַּר: וְחִמַּת אֲשֶׁתִּי בַּעֲרֵב וְאֶעֱשׂ בְּבִקְרָה כֹּאֲשֶׁר צִוִּיתִי. וְהַפְּנִים הַשְּׁנִיִּים מִן הָאֲנֵקָה הִיא הַיּוֹצֵאת הַנִּשְׁמִיָּה לַחוּץ, וְכֵן נֹאמַר: וּבְכָל אֶרֶצָה יֹאנֵק חֲלָל (יִרְמִי' יא נִיב), (וְכֵן בְּאֵנֵק חֲלָל יְחִו' כִּיז מִיז), כִּי הַחֲלָל לֹא יִשָּׁב הַנִּשְׁמִיָּה, אֲבָל מוֹצִיא. וְהוּא הַפּוֹק וְנֹאק נֹאקֶת חֲלָל (יִחְזָקְאֵל ל' כִּיד)

- שהיא צעקה וצווחה. וכבר נזדמנו בלשון העברי באנקה שני ענינים שהם במלת שהיק הערבית, האחד מהן השבת הנשימה והשני הוצאתה, אלא שהשבת הנשימה לא תהיה כי אם לבריא בלבד, והוצאתה לבריא ולחלל יחד.
- כז** ד' וסחית עפרה. דומה ללשון ערב שמפלין הלשון הזה על גרירת המיט מן הארץ. וממנו אצלי, סחי ומאוס (איכה ג' מיה), ויהיה סחי שם למה שמגרדין מן הארץ ומשליכין כשמכבדים את המקום.
- ט' קבלו. הכלי שהורסים בו החומה.
- ט"ו. קהרנ. עקרו כהקדנ ע"מ עד האסף. וכן קשף (איכה ב' י"א) במקום קהשף. (הב' ברוב המפרים נקודה כאן בסגול, לא בצירה).
- כח** ד' כללו יפיד. השלימו יפיד.
- ה' תרן. העץ הארוך הקשור בראש הספינה וב' ערכי צארי.
- ו' בת אשורים. היא מלה חלוקה, קבוץ (רבים מן) תדרר ותאשור (ישע'י מ"א י"ט) (וברבים תאשורים).
- י"ב. עזבוניך. המסחרים הנמכרים הנעזבים אצל קנייהם בארצות אשר יביטו אליהם.
- ט"ו. קרנות שן. יתכן שיהיה קרנות סמוכות אל שם מחוסר, והוא דעת התרגום שאומר בקרנן דיעלין ושן דפיל (ושעורו: קרנות יעלים ושן). — וקבנים. הוא אכנום כל' הערב בפירוש רב האי גאון ו"ל, ואמר בו התרגום וטוסין.
- ט"ו. ובוק. תרגום ומכנסי בר (ויקרא ו' ג') ומכנסי דבוק, והוא הפשתיים. והראיה ע"ז שאמר התרגום על פארי פשתיים וכו' (יחזקאל מ"ד י"ח) כובעין דבוק וכו'.
- י"ח. צחר. לכן, ותרגומו ועמר מלת כבינא. ואמר רב שרירא בפירוש כבונות (מ' שבת ה' ב') כי עיקר כבינה הלכון והנקיין בצמר. והחכמים אמרו (ביב קניו): תנתן כבנתי לבתי.
- י"ט. ודן ויון מאולס. ההולכים בשיירות, כמו ארחות דודנים (ישע'י כ"א י"ג) וכן אמר התרגום בשירין.
- כ"ד. בגלומי תכלת. מהארמית גלימא — בגד מעיל, או אדרת מאמרם לאדרת גלימא. — ובגנזי ברומים. הכלים והגרבים שאוצרין בהם הבגדים הללו, (ותרגום ספון (דברים ל"ג כא) גניזו. — וארזים במרכלתך. כמו צוארך בחרוזים (שה"ש א' ו') והם הענקים המחוברים באבנים יקרות, ובא אליך תחת חיות.
- כ"ה. ירעשו מנרשות. גלי הים. וכבר שמהו וזלחנו ממגרשי הערים (התרגום אומר: פרוריא) ואין זה רחוק, על דרך אמרו: ירעשו האיים (שם כ"ו ט"ו, והתרגום אומר גם שם פרוריא).
- כח** י"ב. חותם תכנית. חותם התכונה. הוא רוצה אדם הראשון שהיה חותם מעשה בראשית וכו' נשלם היופי.

(*) במקום אחר (פ"ה ש"ס 179) מין מהכנדים החמודות בשרד ורקמה.

כח י"ג. כֹּל אֲבֵן יִקְרָה מִסּוּכַתְךָ. (מסך—אחי מזו) כְּלוֹמַר כֹּל אֲבֵן יִקְרָה מִתַּעֲרֶכֶת עִמָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁאֵתָּה מִתַּעֲרֵב עִם הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה וּמִתְחַבֵּר אֲלֵיהֶם. וְאִפְשָׁר שֶׁמִּסּוּכְךָ הוּא כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְּסוּכָה (מִיֵּכָה ו' ד'), וְהִיא פִּירוּשׁ כֹּל אֲבֵן יִקְרָה נִדְרָתְךָ, כְּלוֹמַר הִקִּיף אוֹתְךָ כֹּל דְּבַר יִקְרָה, כֹּאשֶׁר תִּקְיָה הַמְּסוּכָה אֶת הַגִּנּוּת.

י"ד. כִּרְכֹּב מִמֶּשֶׁח הַסּוּכָךְ. אֶת הַמֶּלֶךְ הוּא קוֹרָא כְּרֹכֵב עַל הָרֹמֶמֶת. בְּתוֹךְ אֲבָנֵי אֶשׁ. כְּלוֹמַר מִלְּאֲכִים.

כ"ט. וְנִפְלָסָה חֲלָלָה. כְּמוֹ וְנִפְלָסָה חֲלָלָה (שֵׁם ו' ו') וְכֵן בְּנִפְלָסָה חֲלָלָה (שֵׁם ו' ד'). וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כֹּל מַתָּנִים. כְּלוֹמַר שֶׁיַּעֲמִדוּ מַתָּנֵיהֶם מִהַכֶּפֶף וְהַעֲמָף וְהַשֶּׁעַן, וּמִפְּנֵי שֶׁכֹּל מִי שֶׁנִּשְׁעַן עַל מַטֵּה, הוּא כּוֹפֵף עֲצָמוֹ עָלָיו וְעוֹטֵף אֶת מַתָּנוֹ, אִמֵּר הִנֵּה מְדַבֵּר עִם פִּרְעָה הַמְּדוּמָה בְּמִשְׁעַנֵּת קִנָּה, כִּי כֹאשֶׁר יִשְׁכַּב יַעֲמִיד מַתָּנֵיהֶם אֲשֶׁר הָיוּ כּוֹפְפוֹת וְנִעֲטָפוֹת עָלֶיהָ. יֵשׁ מִי שֹׁאמֵר שֶׁהוּא הַפּוֹךְ מִן הַמַּעֲרָתָה אֲשֶׁר הוּא מַעֲנִין וְלֹא מַעֲדוֹ קִרְסָלִי (תה' י"ח ל"ד) עַל דֶּרֶךְ וּבִקְעַת לָהֶם כֹּל כְּתָף (יחזק' כ"ט ו').

ל"ב ו'. אֶרֶץ צַפְתָּךְ. סוּבַל אֲצִלְנוּ אֲרִבְעָה מֵאֲמָרִים: אַחֵר שֶׁתִּהְיֶה הַמֶּלֶךְ הוֹאֵת יְחִידָה דּוֹמָה לְלִשׁוֹן הָעִרְבִי וְיִהְיֶה פִּירוּשׁוֹ הַשְׂקִיתִי אֶרֶץ אֲבִיךָ, כִּי אֲלֻצְאָתָה בְּלִשׁוֹן הָעִרְבִי הֵם הָאֲבָנִים הַגְּדוֹלוֹת הַחֲלָקוֹת, רֹצֵה כֹּהֵל הַהִפְלָאָה בְּנִקְמָה וְהַהֲנָעָה בְּעִנֵּשׁ, כֹּאשֶׁר אִמֵּר עוֹד: לֹא־עֲלוֹת חֲמָה לְנִקְמוֹת נִקְמוֹת נָתַתִּי אֶת דְּמָה עַל צַחִית מִלֶּעֶל בְּלִבִּי הַכְּסוּת שֵׁם (כ"ד ח'). וְהַשְׁנִי מִלֵּי צוּפָה נִתְתִּיךָ (יחז' ג' י"ז). וּפִירוּשׁוֹ וְאִשְׁקָה אֶרֶץ הַשְׂקֵתְךָ וְצִפִּיתְךָ, כְּלוֹמַר הַמְּקוֹמוֹת הַנִּבְּחִים מֵאֲרִצְךָ וְיִהְיֶה עַל מִשְׁקַל אֶלְתָּךְ אֵלֶּתְךָ, רַעִיתִי יִפְתִּי (שְׁהִישׁ ב' י"ג), כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׂאֵר מְקוֹם נְכוּהָ וְלֹא שֶׁפֶל שֶׁלֹּא אִשְׁקָהוּ מִדְּמָךְ. וְהַשְׁלִישִׁי שִׁיחִיהָ פִּירוּשׁוֹ וְאִשְׁקָה אֶרֶץ הַמִּישׁוֹר שֶׁלְךָ, דּוֹמָה לְלִשׁוֹן רְבוּתִינוּ וְלֵי (מ' מִנְחוֹת ח' ח') מִחֲבַת צִפָּה וּמַעֲשִׂיהָ קִשִּׁים, כְּלוֹמַר פְּשׁוּטָה וְיִשְׂרָהּ. וְהָרְבִיעִי שִׁיחִיהָ עָלֹף הָעֵץ, מַעֲנִין צִפּוֹ מִים עַל רֹאשִׁי עַל מִשְׁקַל עֵקֶת רִשְׁעִי (תה' נ"ה ד'), הֲלֹא רַעֲתֶךָ רַבָּה (איוב כ"ב ה'), לֹא תִבּוֹא בְּקִמַּת רֵעֶךָ (דְּבָרִים כ"ג כ"ו). וְיִהְיֶה פִּירוּשׁוֹ וְאִשְׁקָה אֶרֶץ צַפְתָּךְ רֹצֵה לְזַמֵּר הַמְּקוֹמוֹת הַמְּסוּכִים אֶל הָאֹרֶךְ, וְכֹל מְקוֹם שֶׁמִּשְׁקָה אוֹתוֹ הָאֹרֶךְ, כְּשִׁיצֵא. וְקוֹרָא אוֹתוֹ כֵּן בְּלִשׁוֹן הוּא מִפְּנֵי שֶׁהַסְּפִירוֹת צְפוּת, כְּלוֹמַר שְׁחוֹת בִּי מִעֵיד לְעֵיד כֹּל יְמֵי צֵאת הָאֹרֶךְ, כִּי הַקְּרִיֹּת הֵם בְּמִקְוִיֹּת נְכוּדִים. וַיִּכְשַׁר לְפָרֶשׁ עוֹד בְּעִנֵּין הוּא הָרְבִיעִי וְאִשְׁקָה אֶרֶץ צַפְתָּךְ כְּלוֹמַר הָאֶרֶץ שְׁעוֹשִׂין בָּהּ הַצְּפוּת, וְהַצְּפוּת מֵהַ שְׁעוֹשִׂין מַסְעֵי הָאֵילָנוֹת לְעִבּוֹר עָלֵיהֶם הַנִּהַר וּבְלִשׁוֹן עִרְבִי עֲאֵמָה. וְעִנֵּין, אֶל הָהָרִים (יחז' ל"ב ו') בַּפְּנִים הָאֵלֶּה (לְפָנֵי פִּירוּשׁוֹ) יִהְיֶה, עִם הָהָרִים, כְּלוֹמַר הַמְּקוֹמוֹת הַשְּׂפִלִּים וְהַנִּבְּחִים.

כ"ג. מִשְׁכּוֹ אוֹתָהּ וְכֹל הַמוֹנִיָּה. מִשְׁכּוֹ הִיא צִרִיךְ לִהְיוֹת וְכֹא כֵּן מִשְׁכּוֹ עֵיד הַזֹּרוֹת. וְהַכְּנוֹי בְּהַמּוֹנִיָּה מוֹסֵב עַל מִצְרִים שְׁנוּכָר בַּפְּסוֹק י"ח.

ל"ג ד'. חֵד אֶת אֶחָד. דּוֹמָה לְלִשׁוֹן הָאֲרָמִית שֹׁאמֵר: דִּי דִּנְאֵל חֵד מִנְהוֹן (דִּנְאֵל ו' ג'), וְאִפְשָׁר שִׁיחִיהָ מִחוּסֵר מִן אֶחָד.

ל"ד ד'. הַנְּחִלּוֹת לֹא חֻזְקָתָם. רִיל הַחֲלוּשׁוֹת, הֲלֹא תִרְאֶה שֶׁהוּא מְכִרִיל בֵּין הַנְּחִלָּה וְהַחֲלוּשָׁה בְּאִמְרוֹ חֻזְקָתָם וּרְפָאָתָם. וְכֵן אִמֵּר בּוֹ הַתִּרְנוֹס: יֵת כֹּאכִיָּא לֹא תִקְשְׁתוּן.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

לך ית. ומשקע מים תשתו. המים הרבים אשר בעמק הארץ מרובם.

לך יא. והיטבתי מראשות יכם. (אם הוא) מן הפעלים אשר פאיהם ייך משפטו והיטבתי, כמיש; היטבת לראות (ירמי' א' י"ב) ואם הוא עלול העין (טוב) משפטו להיות והיטבתי, כמו והיטבתי (יחז' כ' כ"ב) או והיטבתי, כמו והיטבתי (ירמי' מ"ז י"ג) וכאן מורכב משתי הלשונות: ראשיתו עלול הפיא ואחריתו עלול העין (ע' מנחת שי).

לית. כצאן קדשים. פרושו כצאן מועדות, כלומר המזומנות לחגים.

ו. וקרמתי. כמו אכסה. ויקרם עליהם (שם) זה בלתי מתעבר (אינו פעל יוצא), וזה הלשון דומה ללשון רז"ל (מ' שבת א' י'): אין נותנין פת לחנוך וכי' אלא כדי שיקרמו פניה. ואמרו עוד בקרום של מוח (מ' חולין ג' א'), ואמרו (חולין מ"ז) קרום שעלה מחמת מכה.

למ יא. וחם מת היא את העוברים. העוברים יחסמו את אפיהם ואת פיותיהם מרוב סרחונה ובאשה.

ב. ועליו כמבנה עיר. כמבנה; היא מענין תבנית המשכן.

י. ומרה אחת לאילם מפה ומפו. פירשו בו שמות הבנין כמו נדרים, והאחד ואל איל תמורים (שם מ' מ"ז), ואין האילים האלה בעיני כי אם אמות. הספים כפי הענין, וממה שהוא עמוד הפירוש הזה מה שאמר התרגום בינינו אמות הספים (ישעי' ו' ג'): וזעו אילות ספיא. ואמר בתרגום ומרה אחת לאילים מפה ומפה - משחחא חדא לאיליא, כאלו אמר הכתוב מרה אחת לאמות. ומה שהביא התרגום בלשון זכר ובלשון נקבה הוא כפי המלה העברית. והוא פירוש כל הדומה לו במשכנא (כלומר בפרשיות העוסקות בבנין בית המקדש).

י. מיו. שער האיתון. פירושו לפי הענין האמצעי וכן תרגם יונתן תרעה מציעאה.

י. יין. ורצפה. אכנים מוצעות. והלשון הזה דומה לל' הערב.

מא ה. שש אמות אצילה. כל אמה מהם כנדר האמה והזרוע עד בית השחי. י"ב. אל פני הנורה. עליה נגזרת וחלוקה, הושם בה מושב לישראל ומושב ללויים ומושב לכהנים, כאלו נחתכה התיכות.

י. מיו. שחיה עץ [י ק ר ו]. כלומר שסביבותיו נסרים יקרים. ואמר בו התרגום דחפין נסרין דארוא. ושמה הוא הפוך משני חשיפי עוים (מ"א כ' כ"ז), שפירושו כשני נדרות עוים, ודמה סבוב הנסרים אותו לנדרות.

י. כיה. ועב עץ. ועוד שם כ"ז; והעבים. פרושו בו תקרות. ואמר התרגום עמודיא ומקופתא, וכן תרגום מפתן מקופתא. (ובל' חז"ל אסקופה הנדרסת).

מב ג. אתיק אל פני אתיק. פירושו עופל לעמת עופל, או הל' לעמת הל'. ועקרו אתיק ע"מ אכויב (מיכה א' יד).

י. ונדר אשר לחוץ. הוא הנדר החיצון. ושם בפסוק י"ב הנקרת, כי מן נדר אומרים נ"כ נדרה, כמו נבול נבולה, וברכות - נדרות.

י. י"ב. בפני הנדרת הגינה. פירוש הגינה אצלי נכונה וישרה, והוא תאר לדרך הנזכרת. ואמר כי בפני הנדרת דרך נכונה וישרה, וגזרת מל' רבותינו

- (כתובות פ"ז): הוא עשה שלא כהונן, כלומר כראוי וכיושר.
- מג** י"ג, ונבולה אל שפתה סביב. כלומר הנה הסובב אותה כסובב הנבל דבר שהוא מונבל בו.
- י"ד, ומחיק הארץ. מטכורה כלומר מאמצעיתה ומן השוה שבה.
- ט"ז, וההראל. היא הראל מומרת מאליף, יורד על זה רב שמושם באריאל בענינו באליף, כאמרו ומהאריאל ולמעלה (שם שם), והאריאל שתיים עשרה ארך (שם מ"ג ט"ז), הוי אריאל אריאל (ישעי' כ"ט א' ועוד שם), ואמר התרגום כולם מרבחא. והייד באריאל נוספת וכן האליף גם כן לפי העיקר אשר קיימנו בפתיחת שער הבנינים (רקמה 56). והנה אראל על משקל אבנט (שמות כ"ה ל"ט) ואשבל (במדרש כ"ו ל"ח) שם איש. וכמהו הן אראלם (ישעי' ל"ג ו') מן השרש הזה. וכבר נהנו אנשים להשים אראלם בענין מלאכים והוא רצונו אראלם אחד במקום קבוע, כמיש ויעבר מלכם לפניכם והי' בראשם (מיכה ב' י"ג) במקום בראשיהם; ועוד זאת עינים (זכרי' ה' ו') במקום עיניהם.
- י"ז, והחיק לה אמה סביב. המקום השוה הממוצע בין המעלה אל הצד המזרחי וכן המורד אל העורה התחתונה.
- כ"א, במפקד הבית. כלומר מה שהוא חובה לבית, כאלו הפר הוה היה חובת הבית כלו, כאשר היה שעיר העזים חייב למוכת, כאשר אמר: וכיום השני תקריב שעיר עזים תמים לחמאת וחטאו את המוכה כאשר חטאו בפר (שם מ"ג כ"ב), ר"ל כאשר חטאו את הבית בפר, וכאלו הוא ושרפו במצות הבית, כלומר כחובת הבית ומה שראוי לו. וזה כמו שנאמר: ושם היו לפנים נותנים את המנחה וכו' מצות הלויים והמשוררים והשוערים (נחמיה י"ג ה') כלומר חובת הלויים ומשפטם ומה שיצוה להם. ונאמר עוד כי מצות הלויים לא נתנה (נחמיה י"ג י"). ומהענין הזה: ויהי בעת יביא הארון אל פקדת המלך (דריב כ"ד י"א) וכאלו אמר בפקדת המלך, כלומר במצות המלך.
- מד** י"ח, לא יחגרו ביוע. לא יחגרו במקום שקושרין החגור אלא למעלה מן המקום ההוא. ולזה רמז התרגום ולא ייסרון על חרציהון על לבביהון ייסרון. ויתכן בו לומר: ולא יחגרו בחוקה. ומן הענין הזה פרשו בועת אפך (בר' ג' י"ט) - בתקוף רגליו.
- י"ט, ובצאתם אל החצר החיצונה אל החצר החיצונה אל העם. ר"ל ובצאתם מן החצר הפנימית אל החצר החיצונה (וכן תרגם יונתן).
- כ', כסום יבסמו את ראשיהם. ר"ל שיקצצו אותם קציצה בינונית. ויש לי בענין הזה דומה ל"ה הערבי.
- כ"ב, והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו. יש כאן הסתר ושעורו: והאלמנה אשר תהיה אלמנה (חוק) מכהן (גדול) יקחו. (כי לכהן גדול כלכל אסורה האלמנה. ואפשר שמפני זה כפל לשונו כאמרו והאלמנה אשר תהיה אלמנה - להוציא גרושה שנשאה לאיש אחר ונתאלמנה. א. ו. ר.).

מה י"א. מעשר החמר הבת. החמר הוא הכור, וכן אמר התרגום מעשר כורא. ע' באורו לויקרא כ"ז ט"ז.

ט"ז, ממסקה ישראל. מן הטוב שבצאנאם והשמנות שבהם על דרך ומוח עצמותיו יסקה (איוב כ"א כ"ד). ולענין הזה התכון התרגום כאמרו מפטמא דישראל, ולר"ז בזה ענין אחר, כי דרכם היה להשקות את הבהמה לפני השחיטה.

כ"א, חנשקעות ימים מצות יאכל. היא אצלי מורכבת משבוע ומשבעת ימים, כי אם היה אומר שבוע מצות יאכל היה מספיק, או אלו אמר שבעת ימים יאכל כמשפט כמנהג היה טוב מאד, והובא לשון שבוע בשבועות ימים והוספת בו התיו משבעת ימים, והווי אשר בין העין והתיו נוספת.

מו י"ב. ככואם יבוא ובצאתם יצאו. ר"ל יצא.

י"ז, ושבת לנשיא. עקרו ושבה.

כ"ב, מהקצעות. בעלי פנות, כמו מקצוע החצר (שם שם כ"א).

כ"ג, ומבשלות עשוי. זה שם הקדרות אשר יבשל בהם, וכמהו: אלה בית המבשלים אשר יבשלו שם משרתי הבית (שם שם כ"ד), כי אמרו, בית המבשלים הוא על הקדרות, והוא כמו, ומבשלות עשוי, כי להם כיון ועליהם אמר. ואלו היה רוצה להגיד על הבית היה אומר: זה (ולא אלה) בית המבשלים, אבל ר"ל אלה המבשלים, כלומר הקדרות. ואמרו, ביתי - נוסף. - מתחת הטירות סביב. אמר בו התרגום: מלרע לנדבכא שם אותו, כמו וטור סביב בהם (שם שם) מתרגם בו ונדבכין עבדין ליה בהון סתור סתור. ואמרו מתחת לטירות - רמז בו אל אמרו וטור סביב בהם על דעת המתרגם.

מו ג'. מ'אפסים. הקף בעברי נקראה בארמית פס ידא די כתבא (דניאל ה' ה'), וב'לשון רבותינו (יומא פ"א א') התר לו פסת היד. וענין מי אפסים מי כפים, הא' נוספת, כי המים לא יהיו מכסים כי אם על כפות רגליו בלבד. י"א, בצאתיו. עמקין ר"ל מקומות שהמים עומדים שם, וב'ל' ר"ל (כ"ב ע"ג א'): ביציאתה דמישן, ותרגום ואנמי-מים-ביצין דמין. ונבא יו-מקואות גדולות. י"ג, נה גבול. נה הוא כמו זה, וכן אמר התרגום דין תחומא.